

Isten háza és a mi tisztünk.*

Irta: **Józan Miklós.**

Alapige: „Embernek fia, hirdessed az Izrael házának ezt a házat és piruljanak meg az ő álnokságokért, esmérjék meg a templom példáját. — Hogyha megpirulnak mindenekről, amiket cselekedtek: e ház formáját és annak rendelését, kijárást és bemenését, minden formáját és minden jegyzését, minden írott képeit, és minden törvényt jelentsd meg nekik, és szemeik előtt ird meg; és tartsák meg annak minden formáját és minden jegyzését, és azok szerint cselekedjenek. Ez a háznak törvénye: A hegy tetején lészen: minden határa köröskörül tökéletesképpen való szentséges lészen; imé, ez annak a háznak törvénye.“

Ezekiel XLIII. 10—12.

Ünneplő Gyülekezet! Kedves Atyámfiak! — Izrael nagy prófétái között méltó helyet foglal el Ezékiel, a fogság prófétája. Magán viseli ő is az igazi próféták ismertető jegyét: a külső nemes egyszerűséget, amely szavaiban és tetteiben, gondolatvilágában és érzületében s általában egész magatartásán visszatükröződik. Hozzájárul ehhez a benső elmélyedés, amely bepillantást nyújt neki a teremtő Isten világkormányzó titkaiba; úgy, hogy „megnyilatkoznak előtte az eget és lát isteni látásokat.“ Ezeket az isteni látásokat olyan találó képekben és hasonlatokban, olyan meggyőző érvekben és döntő erejű fejtegetésekben tárja lelki szemünk elé, hogy azok mintegy megelevenednek előttünk, mint a mezőben szétszórt csontok, amelyeket az Úr lelkének fuvallatára ő maga szerel föl hussal, bőrrrel, ideghálózattal, mindenek fölött

* Elmondott az 1915. aug. 29-iki papszentelő Egyházi Főtanácson.

pedig elevenítő lélekkel. Így lesz azokból, így áll talpra egy felet te igen nagy tábor.

Diadalmas képzeletében föléd s új szint nyer még egyszer nemzetének régi dicsősége, amelyet a fogság s a vele járó megaláztatás és számkivetés ugyan homályba von; de azért a jelen bizonytalanságai, küzdelmei és válságai s egy elernyedett kornak bűnös közönye és könnyelműsége mellett is a jövőben vetett rendületlen hitét megingatni nem engedi, mert akkor az isteni gondviselés bölcsessége és kegyelem ígérete felől kétségbe kellene esnie. Akik a mondhatatlan szenvedések és küzdelmek közepette — ha kevesen is — megmaradnak, azoké egy szebb és jobb jövő reménye, amelynek kiépítésén az ő jós lelke már előre fáradozik.

És az ő szavának hitelt ad még a kételkedő is; mert hiszen neki isteni küldetése van: „Az Úrnak erős keze van ő rajta.“ — Az Úrnak lelke indítja arra, hogy „szóljon nékik az ő szavával.“ „...Vagy hallják, vagy nem hallják, de mégis megtudják, hogy próféta volt ő köztük...“

Az ő szerepe az *őrállóé*, akinek a hivatása, hogy Isten nevében megtérésre intse a bűnös, a keménynyaku, a pártos nemzedéket, amelyen mintegy istenítélet módjára vág végig az ostromló vihar, végromlással fenyegetve úgy az egyént, mint a nemzetet és a Sion megszentelt környékét. Csak egy út és mód van a szabadulásra: a megtérés. S ennek nyomán a bűnbocsánat és az újjászületés, amikor is az Úr új szívet ad ő beléjük. „Kiveszi a kőszívet az ő testökből és ad nékik hus szívet“; hogy — mint az Úr mondja — „legyenek nékem népem és én legyek nékik Istenek...“ Csak így jöhet létre ismét a szent szövetség az Isten és a nép között, amely szövetségnek most már állandónak és felbonthatatlannak kell lennie: „Örökkévaló frigyet vetek véled.“

A próféta tiszte tehát, hogy közvetítse ezt a szövetséget. Igazságot szolgáltatva egyfelől a megsértett isteni világrendnek, másfelől pedig előmozdítva az erkölcsi nemesedés és megújulás folyamatát a hanyatló nemzedékben. És ezt annál könnyebben megteheti és meg is kell tennie, mivelhogy ő csakugyan a saját szemével látja „az Úr dicsőségét, amely betölti az egész Házat“; s érzi, tudja jól, hogy ha ez az égi fényesség elhomályosul, akkor annak csak az emberek, csak mi magunk lehetünk és vagyunk az okai. Megteheti és meg is kell tennie, mivelhogy ő csakugyan a saját fülével hallja az Úr szózatát, „mint valami nagy tábornak szavát, mint a sok vizek zúgását.“

Az Isten és a nép között kötendő örökkévaló szövetségnek jelképe a templom, — az Isten háza — amely ugyan most romokban hever, — de — amint az Úr mondja — „leszek nékik kicsiny templomul a földeken, amelyekre mennek . . .“ S eljön az idő, teljességében eljön a szabadulás órája, amikor a hazatérő nemzedék első és legszentebb munkája gyanánt fölépíti a romok felett a második templomot, amelynek dicsősége nagyobb leend, mint az első templomé.

A próféta az ő lelkének gazdag képzeletében, a Kébár vize mellől, már előre látja s azért hirdeti Izraelnek ezt a házat, hogy „piruljanak meg az ő álnokságokért és mérjék meg a templom példáját . . . hogy tartsák meg annak minden formáját és minden jegyzését és azok szerint cselekedjenek . . .“ Magasan kiemelkedő „ez a ház“ a profán világ zsbongó köréből, hogy ahhoz az isteni szentséghez és tökéletességhez az emberi gyarlóságnak még csak árnyéka se közelítsen s határai örök időkre sértetlenek maradjanak . . . „A hegy tetején léssen; minden határa köröskörül tökéletesképpen való szentséges léssen. Imé, ez annak a háznak törvénye . . .“

Mindezekben adva van az Isten házának eszmei tartalma, a templomok tökéletes képe, mely áldozatok lángjában is a zsoltárok nemes költészetével Istenhez emelte a lelkeket. Adva van a mi tisztünk is, t. i. *a papi szolgálat*, amelyben forgolódnunk és a *prófétai eszmény*, amely felé törekednünk kell.

I.

Messze vezetne minket a jelen ünnepi alkalomtól annak taglalása, hogy a megújhodott Izraelben a nagy felszabadulás után milyen mértékben sikerült ezeket a vallási és nemzeti ideálokat, a faj és felekezet, az alkotmány és az oltár bonthatlan egységét megvalósítani. Eszmény és valóság vajmi ritkán találkoznak ebben a világi életben; jóllehet az eszmények kultusza volt mindig az a hatalmas tényező, amelynek segítségével az emberiség századokról-századokra előbbre vitte a kultura ügyét, itt is, ott is kítűzve bátran a haladás zászlóját.

Annyi bizonyos, hogy az idők során nagy változáson ment keresztül mind a vallási kultusz, mind a hiteles törvények által szabályozott polgári és társadalmi élet, valamint az egyházszervezet is. A legmélyrehatóbb változást idézte elő az a krisztusi

forradalom, amely a maga békés eszközeivel — az áldozat, a szeretet, a tűrés és önmegtagadás sziklaszilárd fundamentomára építette és ma is — a harci zaj közepette is — építgeti a közös anyaszentegyházat.

Ezzel az anyaszentegyházzal, mint Isten házának örökével szemben, mi sem támaszthatunk kevesebb igényt, mint annak idején a próféta támasztott az általa hirdetett és eszményi szépségben fölépített Isten házával szemben. Úgy hisszük, úgy érezzük, hogy az Úrnak dicsősége tölti bé ezt a házat is s az én Atyámnak házában mindazokat a hajlékokat, ahol a hivek testvéri szeretetben egybeforrva, lélekben leborulnak az isteni Mindenhatóság előtt s a közös mennyei édes Atyát, a Krisztus példája szerint, igazságban imádják . . . „Imé, az Istennek hajléka az emberek között vagyon.“

Istennek háza, az egész világra kiterjedő egyetemes keresztény anyaszentegyházunk alkotó része — ami kicsiny unitárius egyházunk is, amelyhez a szeretet és tisztelet, a bizalom és megértés, az áhitat és buzgóság, a mártíromság és szenvedés, a jog és kötelesség megannyi szála fűzik — dicső elődeinkkel együtt — a mi gyermeki szívünket is . . . Azt az erkölcsi magasztalat, amelyen a történelem ítélőszéke előtt áll, mindenki által könnyen megérthető, világos tanításával, a krisztusi példaadás követésével, szeretni és megbocsátani kész lelkületével, magának örök időkre biztosította.

És vajjon, kik voltak munkások ennek a szép, ennek a dicsőséges célnak kivívásában? Kiknek köszönhetjük, hogy Istennek háza közöttünk annyi nehéz próba, annyi küzködés után ma is áll? Az imádkozó gyülekezetek munkástagjai és nemeslelkű patronusai mellett köszönhetjük elsősorban azoknak az apostoli buzgóságú egyházi szolgálóknak, akik a gyülekezeti életnek szellemi vezérei voltak; akik a pályát, amelyre Istentől nyert tehetségek vitte őket, soha sem tekintették úgy, mint pusztá hivatalt, mint kenyérkeresetet, amely a maguk és családjuk megélhetését biztosította, hanem valódi hivatásérzettől áthatva vették vállalkra mindazokat az egyházi, társadalmi és hazafiui szent kötelességeket, amelyek a papi szolgálattal Istenházában és azon kívül együtt járnak.

Igehirdetésök az élő Istennek és az ő gyermekének, az embernek meghitt lelki viszonyában egy olyan vallásos világnézetet domborít ki, amely a haladó idő tudományos vívmányaival és

eredményeivel lépést tart Attól egy hajszálnyira is el nem tér. S ha a dolog természeténél fogva túl nem is szárnyalhatja, legalább igyekszik reányomni a maga ihletettségének bélyegét.

Ezek az egyházi szolgálók Isten házát, a templomot, mint a népműveltség fontos műhelyét, nagyra becsülik; az isteni szolgálatot megértő lélekkel gyakorolják; de egyúttal az Úr Jézussal az emberi kebelre mutatva, átérzik, hogy „a templomnál nagyobb vagyon itt . . .“ A hegyi beszéd és a mezei predikáció alaptónusát tartva szem előtt, egyúttal hívek maradnak önmagukhoz; mivelhogy szószékük fölött mintegy számonkérő széket tart a lelkiismeret, hogy meggyőződésükkel ellenkezőt, mint valami kölcsönkért igazságot, ne tanítsanak, ne hirdessenek.

A külső formákat és szertartásokat tiszteletben tartják és hiven megőrzik nemzedékről nemzedékre; mert úgy tekintik azokat, mint az oltár lépcsőfokait, amelyeken a szent helyhez közelebb juthatunk. De a vallás lényegét sohasem tévesztik össze annak burkával, a külső formákkal. Mert érzik és jól tudják a különbséget a test és annak köntöse, a kép és a keret, a lélek és a betű között.

A konfessziók és a hitelvek fejtegetésében a bibliai hűség és a keresztyéni felfogás egyetemessége mellett olyan magas bölcseleti rendszer, olyan megragadó, közvetlenségével hódító pedagógiai elv nyilatkozik meg, hogy az kicsiny egyházunknak — a zürzavaros véleményen és kiforraltan judiciumok ellen — mindenha erős védőbástyája leend. Említsem-é ennek egyik klasszikus példáját a XVIII. század vezérpüspökének *summájában*, amelyet édes magyar nyelvünkön is mindenki olvashat, úgy tekintve azt, mint az unitáriusok külön bibliáját. De emellett ezek az egyházi szolgálók az isteni kijelentést nem tekintik örök időkre lepecsételt könyvnek, hanem a prófétával együtt készek arra, hogy az isteni lélek által elibük tartott összehajtott levelet — ha mindjárt sírásokkal, nyögéssel és jajszóval volna is tele — elfogadják és megegyék; mivelhogy az isteni lélek szabadságlevele, amikor belső részeit megtölti, bármily keserű volna is egyelőre, „olyan lészen az ő szájukban, mint az édes méz.“

A gondjaira bizott nyáját legeltetik. Nem a gypjáért. Nem a kövérségért. Hanem azokért az örökkévaló értékekért, amelyek a hívek lelki üdvösségében, a jövő élet édes reménységével együtt reájok bizattak. Nem lehet közömbös előttük a közjólét és haladás

külső látszata, szemkápráztató fényessége mellett az a sok sötét árnyék, amely az egyesek nyomorúságában és tévelygésében, bűnében és gyalázatában mutatkozik . . . Fölveszik tehát a kicsinyek gondját Annak nevében, aki bennök látta legtisztábban és legszentebb formájában e földön a mennyeknek országát . . . És az ifjút — még a tékozlót is — szeretettel fogadják kebelökre; mert jól tudják, hogy akit a nagyvilág megbélyegzett és kizárt a maga kebeléből, annak csak annál nagyobb szüksége van meleg szívre és megbocsátó szeretetre . . . Versenyt dolgoznak és verejtékeznek az élet delén álló munkás férfival és nővel, mert „fölemelvén szemeket, látják, hogy a vetés immáron megérett az aratásra . . .“ A vén ember előtt fölkelnek és annak orcáját megbecsülik, mert abban látják a hű és igaz élet legszebb jutalmát; abban a szép és értékes koronában, amely az ő homlokát környezi . . . Így hát minden kor és helyzet, minden sors és állapot egyaránt kéri, követeli és meg is kapja a maga megillető osztályrészét abból az ápolásból, gondból, megértésből és bizalomból, amellyel egy igazi lelkipásztornak úgy az Isten házában, mint azon kívül forgóldnia kell.

Ilyen példák után indulva, nem lehet nehéz és örömtelen előttünk a szolgálat, amelyre lelkünk alázatával, Istenben bízó valóságos kedéllyel s az emberek iránti testvéri indulattal készülünk. A hűség, amelylyel szolgálunk, egyedül tehet bennünket méltóvá Istennek szeretetére és az emberek becsülésére. Ez adja lelki nyugalunkat is. Es az áldozat, amelylyel mintegy lelki közösségbe lépünk a mi Urunkkal és Mesterünkkel, az Úr Jézus Krisztussal, egyedül tehet alkalmassá bennünket a prófétai eszményre, amely felé törekednünk kell.

II.

Az eszménynek az a természete, hogy lerombolja a földi korlátokat és megnyitja előttünk a végtelenség birodalmát. Szabad utat enged a szakadatlan fejlődésre. Annak egyes magaslati pontjain megállva és számot vetve azzal, amit eddig elérnünk sikerült, lelki szemeink előtt tovább lebeg, folyton tovább emelkedik az emberi boldogság és isteni tökéletesség végcélja. Ha mindent megtettünk is, ami kötelességünk volt, a lelki életnek ez a törvénye azt mondatja velünk, hogy „haszontalan szolgák vagyunk.“ Amit tettünk, az még nem érdem, csak kötelesség; bár annak hív és pontos teljesítése egymagában is boldogító.

Még boldogítóbb azonban, mert magasabb rendű szolgálat, a prófétai eszmény követése. Ez a prófétai eszmény nem áll ellenében a hivatásszerű papi szolgálattal; sőt annak mintegy folyománya, kiegészítő része. Csakhogy a fejlődésnek magasabb fokán. Ezen a fokon az áldozati oltár lángját nemcsak földi eszközökkel élesztjük, hanem hatalmunkban áll az is, hogy az Úr igazának kimutatására égi tüzet könyörögjünk le a magasból, mignem ennek a tűznek lángszekerén mi magunk is az égbe ragadtatunk.

Ami az Ó-szövetségben csak mint előkép szerepel, az az Új-szövetségben, a halhatatlan lelkek szentszövetségében, már magasztos valóság. Ami ott még csak reménykedő maghintés, itt már az örökélet mosolygó vetése, gazdag aratása, amelyben a mennyei gazda szeme és lelke egyaránt gyönyörködik.

A földi egyházat kielégítheti a papiszolgálat, a Fejedelem által hivatalosan és közköltiségen bemutatandó áldozattétel; de a mennyei egyháznak, az Istenben gyökeret vert és Benne gyümölcsöző örökkévaló Sionnak prófétai eszményre van szüksége. Sőt az maga is prófétai eszmény, amely jótékony befolyását kiterjeszti földi életünknek minden mozzanatára. *Channing* szerint, reánk úgyis, mint halandó emberekre, úgyis mint Istennel rokon halhatatlan lelkekre igazi gyakorlati értékkel bir. Mert a felnőtteknek, a Krisztusban nagykorúságot nyerteknek magasabb iskolája. Mert igazi „isteni igazságra vezérlő Kalauz“, mely a mi Atyánknak házában levő sok hajlékok között mesterségesen emelt választófalakat ledönti s utat nyit nekünk abban az országban, ahol az Atyának áldottaival együtt élvezhetjük Isten fiainak szabadságát.

Vagy, hogy világosabban szóljak — és ne tükör által és homályos beszéd által — a papi szolgálat értelmében kötelességünk ragaszkodni azokhoz az írott képekhez és törvényekhez, amelyeket megjelentettek és megírtak ami szemeink előtt; kötelességünk, a felekezeti érdek szem előtt tartásával, ami igazunkat megbecsülni és védelmezni, azért kitenni magunkat világi gúnynak és üldöztetésnek, amelyben — óh, hányszor volt s talán még ma is van részünk. De a prófétai eszmény követése megóv bennünket a rideg, felekezeti elfogultságtól és szűkkeblűségtől a mások igazával szemben; s alkalmassá tesz arra, hogy ami szép, jó és igaz más felekezetek, más vallásalapítók tanításában és életpéldájában, azt mi is elismerjük, azt mi is Istennek tetsző dolognak tekintjük. Nem mehetünk el közömbös arccal egy templom előtt sem csak

azért, mert más jelvény van rajta, ha egyszer tudjuk, hogy abban velünk rokonlelkek a maguk módján a közös mennyei Atyát dicsőítik. Még az útszéli kereszt előtt sem haladhatunk el érzéketlenül, mert az bármily primitív egyszerűségében is a krisztusi áldozat jelképe, mely az „Ecce homo“-t pilátusi akcentus nélkül juttatja eszünkbe . . .

A papi szolgálat értelmében kötelességünk imádkozni s ha kell — fegyverrel is harcolni a haza javáért és szabadságáért; kötelességünk a lobogó tábornokok mellé is elvinni az evangéliumi hit vigasztaló és fölemelő erejét, dicsőíteni a hősi halált, kötögetni a sebeket, letörölni a halálverítéket a haldokló ifjú hős homlokáról és a szomorú anygali üzenetet megvinni a szorongó anyai szívnek . . . A posványon és vértengeren átgázolva, megmenteni az Úrnak testét, a „*holy Grail*“-t . . . De a prófétai eszmény még ennél is többet vár és követel mitőlünk. Azt kívánja, azt követeli, hogy még az ádázul reánk törő ellenségben is fölismerjük az embert, a testvérelket; benne is tiszteljük a nemzeti jó tulajdonságokat, amelyek jobb sorsra vannak hivatva; s ápoljuk, — ápolni meg ne szünjünk — már most, a nemzetközi viszályok forrongó árában azt a krisztusi lelkületet, amely a mi háborus oltárunk, a béke ravatala mellett megállva, nem retteg kimondani az ellenségre és jóbarátra egyaránt vigasztaló ígét: „Nem halt meg a leányzó, csak aluszik.“

Mert, hogyha ma a kereszténység csődjéről beszélnek, annak nem a császárok és királyok, nem a hadvezérek és municiószállítók az okai, sem pedig a krisztusi virulencia fogyatékosága, hanem a papság, amely a krisztusi tant csak mint leltári értéket vette át, de azt prófétai szellemben, a maga és a mások lelkében meggyökereztetni, gyarapítani és gyümölcsöztetni a kellő időben és a kellő mértékben elmulasztotta. Pedig — amint a mi főpapunk és prófétánk, a Krisztus maga mondja: „Akinek van, annak adatik és megszorítottatik.“

Ezekiel is pap és próféta volt egy személyben. És pedig anélkül, hogy benne a pap korlátozta és elsorvasztotta volna a prófétát; anélkül, hogy szertelenségekbe csapva, a próféta elhallgattatta volna benne a papi öntudatot. Benne éppúgy mint Jézusban, ez a kettős hivatás gyönyörű harmoniában olvadt egybe. Istenre eszmélve, sohasem feledkezett meg az emberről; és az ember ügyét szolgálva, nem fordított hátat az Istennek.

Pap és próféta egy személyben. Ez a kettős hivatás vár Titeátok is, kedves ifjú szolgatársaim, kik ma ünnepélyes fogadalom mellett ajánljátok fel anyaszentegyházunk, édes magyar hazánk s az egész emberiség szolgálatára azt a testi és lelki erőt, amelylyel Titeket a jó Isten megáldott . . . A régiekkel társalkodni, a jelent megismerni, egy szebb és jobb jövőért küzdeni, jó papként holtig tanulni meg ne szünjete . . . Magasan álljon előttetek a hivatás szentsége. Világoljon előttetek a Krisztus, mint a hegyre épített vár. Isten trónjához az ő nevében vezessétek az imádkozó gyülekezetet. S építsétek, oh építsétek lankadatlan buzgalommal a saját lelketekben és hivatek lelkében, egyre tisztább fényben, dicsőségben tündökölve „a bennünk lakozó szentléleknek templomát.“ Amen.

A logikai megismerés természete.¹

Irta: Dr. Varga Béla.

Tisztelt Hallgatóság!

Mindenek előtt föl kell vetnünk azt a kérdést, hogy vajjon egyáltalában jogosult-e logikai megismerésről, a logikai megismerésnek specifikus, sajátos természetéről beszélni. A kérdésre igennel felelünk és hogy ezt megérthessük, a következőkre kell figyelemmel lennünk.

Minden megismerés valamire irányul. Mindig *valamit* akarunk megismerni. Ez a valami az ismeret tárgya. Így beszélhetünk pl. a valóság tárgyainak megismeréséről. Pl. hogy egy asztalnak mi az anyaga, milyen a színe, alakja, célja és rendeltetése. Beszélhetünk lelki életünk bizonyos megnyilvánulásainak megismeréséről, pl. a gondolkodás, érzés, akarás tüneteinek megértéséről. Ha pedig azt vizsgáljuk, hogy valamely cselekedet mikor felel meg a jó ideájának, akkor az erkölcsi megismerés terén mozgunk; viszont ha azt vizsgáljuk, hogy milyen feltételek mellett felel meg valamely művészi alkotás a szép eszméjének, akkor az esztétikai megismerés törvényeit kutatjuk.

Ha már (most logikai megismerésről beszélünk), világos, hogy ennek tárgyát közelebbről meg kell jelölnünk. A logikai megismerésnek tárgya azonban olyan értelemben, mint az előzőknek — nincs. Ez nem valamely tárgyra, hanem bármely ismeretünk helyességére, igaz voltára irányul. A logikai megismerést nem érdekli az ismereti tárgyak sokfélesége s azok reális alkotó mozzanatainak különféle természete, hanem az, hogy a szerzett ismeretek igazak-e s ha igen, mi ezen igazság kriteriuma?

Ha tehát a logikai megismerés tárgyaról egyáltalá-

¹ Magántanári próbaelőadás.